

مقاله علمی

ارزیابی طرح‌های اشتغال‌زایی کمیته امداد امام خمینی (ره) با رویکرد توان‌افزایی (سه روستای چمن سلطان، دوزان و سنگ سفید ارامنه در شهرستان الیگودرز)^۱

فاطمه بیات^۲، زهرا فرضی‌زاده^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۵ تاریخ تایید: ۱۴۰۲/۱۲/۲۷

چکیده

یکی از عوامل مؤثر بر پیدایش فقر و محرومیت روستاییان در برخی مناطق کشور، نبود امکانات مناسب برای اشتغال آنها است. سازمان‌های متعددی توجهی ویژه به روستاییان داشته‌اند و در جهت رفع مشکلات آنها طرح‌های متعددی را اجرا کرده‌اند. کمیته امداد امام خمینی (ره) به عنوان یک سازمان حمایتی، یکی از آنهاست که اقداماتی در این زمینه انجام می‌دهد. هدف پژوهش حاضر ارزیابی طرح‌های اشتغال‌زایی کمیته امداد امام خمینی (ره) و بررسی ضعف‌ها و قوت‌های آن است. در این تحقیق با ۲۰ نفر از مددجویانی که طی سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۸ از کمیته امداد امام خمینی (ره) وام اشتغال‌زایی دریافت کرده‌اند و دو نفر از مسئولان کمیته امداد مصاحبه‌های نیمه‌سازمان یافته برگزار شد. طرح اشتغال‌زایی کمیته امداد امام خمینی (ره) برای اکثر افراد مورد مطالعه در پژوهش رضایت‌بخش بوده است. این طرح به بهبود درآمد مددجویان نسبت به قبل از دریافت وام اشتغال‌زایی، ایجاد اشتغال، کاهش مهاجرت فصلی از روستا به شهر، و... منجر شده است. کم بودن بهره وام و بیمه کردن دام نیز از مزایای دیگر آن است. روستاییان ضعف‌هایی نیز برای این طرح بیان کردند، از جمله عدم کفایت وام، طولانی بودن فرایند دریافت وام، دشوار بودن شرایط دریافت وام، زمان‌بندی نامناسب بازپرداخت اقساط وام، نبود راه‌حل در زمان ضرر و زیان روستاییان و... که ضرورت دارد مورد توجه قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: اشتغال‌زایی، کمیته امداد امام خمینی (ره)، توان‌افزایی، ضعف‌ها، قوت‌ها

۱ این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد با عنوان «ارزیابی اثربخشی طرح‌های اشتغال‌زایی کمیته امداد امام خمینی (ره) با رویکرد توان‌افزایی (مورد مطالعه: تعدادی از روستاهای بخش بربرود شرقی شهرستان الیگودرز)» است که در بهمن ماه ۱۴۰۱ دفاع شده است.

۲ کارشناس ارشد رشته برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، تهران، ایران
fatima.bayat@ut.ac.ir

۳ استادیار گروه برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
farzizadeh@ut.ac.ir

مقدمه

بهبود رفاه اجتماعی شهروندان همواره مورد توجه دولت‌ها بوده است و کاهش فقر یکی از محورهای اصلی برای افزایش رفاه اجتماعی است. روستاها بخش عمده‌ای از جمعیت محروم و آسیب‌پذیر کشور را شامل می‌شوند و با مشکلات زیادی از جمله فقر و بیکاری روبه‌رو هستند که تداوم آن می‌تواند پیامدهای ناگواری را به وجود آورد. یکی از دلایل مهاجرت روستاییان به شهر، انگیزه آنها برای اشتغال و کسب درآمد است. توان‌افزایی روستاییان می‌تواند به رونق کسب و کار و افزایش درآمد و کاهش مهاجرت از روستا به شهر کمک کند و از پیدایش مسائل اجتماعی مانند بزهکاری، اعتیاد، حاشیه‌نشینی و افزایش فقر شهری که یکی از نتایج مهاجرت است تا حدود زیادی بکاهد. از این رو، برخی از سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و خصوصی برنامه‌هایی را به منظور توان‌افزایی و اشتغال روستاییان تدوین کردند.

کمیته امداد امام خمینی (ره) یکی از سازمان‌های متولی برای توان‌افزایی و ایجاد اشتغال برای افراد آسیب‌پذیر جامعه است. کمیته امداد که بعد از انقلاب اسلامی در تاریخ ۱۴ اسفند ۱۳۵۷ هجری شمسی، با فرمان امام خمینی (ره) تأسیس گردید، توان‌افزایی، خوداتکایی و شکوفایی استعداد افراد کم‌برخوردار با حفظ کرامت و عزت نفس انسانی را جزء اهداف اصلی خود قرار داده است (کمیته امداد امام خمینی (ره)، ۱۳۹۸).

پژوهش‌هایی درباره طرح‌های اشتغال‌زایی کمیته امداد انجام شده است. از جمله محبوبی و همکاران (۱۳۹۷ الف) در تحقیقی با عنوان «موانع توانمندسازی مددجویان در طرح اشتغال‌زایی کشاورزی کمیته امداد امام خمینی (ره) در استان گلستان» دریافتند که مهمترین موانع توانمندسازی به ترتیب شامل عوامل اقتصادی، فردی و خانوادگی، انگیزشی، آموزشی، رفتاری، بازار، اعتبارات، شغلی و اجتماعی است. عوامل اقتصادی، فردی و خانوادگی به ترتیب جزء مهمترین موانع توانمندسازی کشاورزی در استان گلستان بودند. عوامل اقتصادی شامل کم بودن میزان تولید محصول، افزایش هزینه‌های تولید، عدم رونق کسب و کار فعلی، کم بودن میزان درآمد، عدم توازن بازپرداخت وام، کمبود منابع تولید و شرایط محیطی مانند وضعیت نامساعد هوا و موانع فردی شامل نیازهای متعدد خانواده و استفاده از وام برای رفع نیازهای

آنی، راضی بودن مددجو به شرایط موجود، بیماری و ناتوانی جسمانی، مشغله زیاد و ضعیف بودن اعتماد به نفس بوده است.

قنبری و همکاران (۱۳۹۵) نیز به بررسی نقش کمیته امداد امام خمینی (ره) در توسعه اشتغال پایدار در نواحی روستایی شهرستان خمین پرداختند. بر اساس یافته‌های این پژوهش، فعالیت‌های کمیته امداد در زمینه امنیت شغلی مثبت بوده و منجر به افزایش آن شده است. همچنین کمیته امداد در بهبود شاخص‌های وضعیت اقتصادی، ماندگاری سرپرست خانوار، ماندگاری فرزندان، احساس تعلق، مشارکت، دسترسی به خدمات و بازگشت مهاجران و در نتیجه تثبیت جمعیت روستاها تأثیر داشته و در نواحی روستایی مورد مطالعه منجر به رشد توانمندی‌های شغلی، توسعه اشتغال، افزایش رضایت از وام، توسعه و گسترش شغل‌های جدید و افزایش تنوع فعالیت‌های اقتصادی شده است.

عناستانی و محمودی (۱۳۹۸) هم به تحلیل اثر وام‌های کمیته امداد امام خمینی (ره) بر اشتغال پایدار روستاییان در شهرستان مشهد پرداخته‌اند. در این تحقیق بین شاخص‌های وضعیت اقتصادی و درآمد، توان افزایشی، کیفیت اشتغال، سرمایه‌گذاری و تثبیت جمعیت با میزان موفقیت مدیریت پروژه رابطه معناداری وجود دارد. همچنین بین رتبه مدیریت پروژه و رتبه اشتغال پایدار رابطه مستقیم با شدت قوی وجود دارد.

محبوبی و همکاران (۱۳۹۷ ب) نیز در مطالعه خود به تحلیل ضعف‌ها، قوت‌ها، تهدیدها و فرصت‌های طرح‌های اشتغال‌زایی کمیته امداد امام خمینی (ره) در استان گلستان پرداختند. نقاط قوت طرح اشتغال‌زایی کمک به توسعه بازار تولید و مصرف و استفاده از نیروی کار سایر اعضای خانواده، و ایجاد زمینه برای انجام کار خانوادگی است. در مرحله بعد هم ساده بودن فرایند تولید محصول و انعطاف‌پذیری بیشتر کسب و کارهای خانگی قرار دارد. از جمله ضعف‌های موجود در این طرح مشکل دسترسی به بازار مناسب برای فروش محصولات، نبود برند مشخص برای محصولات تولیدی مددجویان و نیز خرید ارزان قیمت محصولات توسط دلالان است. ایجاد فرصت برای رشد و ارتقای مددجویان، حمایت‌های مالی و اعتباری از طریق پرداخت وام‌های کم‌بهره، ایجاد حس خودباوری، اعتماد و صیانت از نهاد خانواده از جمله فرصت‌های موجود در این طرح بوده است. در نهایت این طرح با تهدیدهایی مانند واردات بی‌رویه محصولات مشابه با

قیمت کمتر، نبود تعاونی‌های حمایت‌کننده از کسب و کارهای خانگی و عدم آشنایی مددجویان با روش‌های تبلیغاتی برای فروش و عرضه محصولات تولیدی خود مواجه است.

جلیلیان و پاپ زن (۱۳۹۷) نیز پژوهشی با عنوان «موانع و محدودیت‌های موفقیت طرح‌های خودکفایی و کارآفرینی کمیته امداد امام خمینی (ره)، مورد مطالعه: زنان سرپرست خانوار دهستان هرسم، شهرستان اسلام آباد غرب» انجام دادند. در بخش اجتماعی و فرهنگی، عدم استفاده از تجربه موفق سایر افراد خودکفا قبل از اجرای طرح و عدم تعامل با آنان گمراهی مددجویان را به همراه داشته است. در بخش آموزشی، نداشتن دانش تخصصی درباره طرح مورد نظر و نبود دوره‌های آموزشی برای آموزش مددجویان موجب شده است مددجویان به دانش سطحی خود اکتفا کنند که باعث عدم سودآوری واحد و طرح مورد نظر شده است. همچنین نبود بازاریابی در منطقه و قیمت‌های پایین محصول باعث ناهماهنگی دخل و خرج طرح‌هایی مانند گاو‌داری و گوسفندداری شده است. مشکلات ناشی از این وضعیت باعث شده است افراد به طور صوری از اهالی روستا عوامل تولید را امانت بگیرند و بعد از دریافت وام، آن‌ها را تحویل دهند که این نشان‌دهنده عدم آزادی مددجو در انتخاب طرح در زمینه‌ای است که تجربه و شرایط آن را دارد. آخرین بخش به حمایت‌های کمیته امداد مربوط می‌شود. عدم پرداخت مستمری به مددجویان تا زمان خودکفایی، عدم نظارت مستمر بر طرح‌های اجراشده و بازپرداخت وام به صورت ماهانه از جمله عوامل عدم موفقیت طرح‌های خودکفایی کمیته امداد در دهستان هرسم در شهرستان اسلام‌آباد غرب است.

قنبری و نوری (۱۳۹۶) نیز در تحقیقی به بررسی تأثیرات اعتبارات خرد کمیته امداد امام خمینی (ره) بر تثبیت جمعیت در نواحی روستایی شهرستان خمین پرداختند. در این تحقیق کل ۱۲۴ نفری که در سال ۱۳۹۳ از کمیته امداد وام دریافت کرده‌اند، مورد مطالعه قرار گرفتند. بر اساس یافته‌ها، بیشتر تسهیلات در زمینه دامداری بوده و به افرادی پرداخت شده که قبلاً شغلی نداشته‌اند. علاوه بر این، مشاغلی مانند خیاطی، آرایشگری، حمل و نقل، خواروبارفروشی و... ایجاد شده است. در برخی موارد دریافت کنندگان وام توانسته‌اند برای چند نفر دیگر شغل ایجاد کنند. سپس درآمد افراد خانوار، قبل و بعد از دریافت وام مقایسه شده است و بر اساس نتایج، درآمد افراد بعد از دریافت وام بیشتر از درآمد آن‌ها قبل از دریافت وام بوده و این امر موجب تثبیت جمعیت شده است.

محمدخانی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی به بررسی موانع توانمندسازی مددجویان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) از طریق طرح‌های خودکفایی در استان اصفهان پرداختند. بر اساس نتایج تحقیق، وجود انگیزه، مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، سرمایه اقتصادی، دسترسی به ضامن برای دریافت وام بر ایجاد شغل تأثیر می‌گذارد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد علاوه بر تسهیلات بانکی، پس‌انداز مددجو نیز بر توانمندسازی او تأثیر می‌گذارد و موجب افزایش انگیزه و در نتیجه احساس مسئولیت بیشتر در جهت موفقیت طرح می‌شود. کلاول^۱ (۲۰۱۲) هم در پژوهش خود به تحلیل عوامل مؤثر بر افزایش اشتغال روستاییان در جنوب نیجریه پرداخته است. وی برای جمع‌آوری داده‌های مورد نظر از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای برای انتخاب ۶۰ روستا در جنوب نیجریه استفاده کرده و در مجموع با ۳۰۰ نفر مصاحبه کرده است. بر اساس یافته‌های تحقیق دسترسی به بانکها به عنوان منابع مالی برای کارآفرینی روستایی نقش مؤثری در ایجاد اشتغال روستایی دارد. همچنین متغیرهایی مانند تحصیلات، در دسترس بودن مؤسسات بانکی، اندازه مزرعه، حمایت خانواده، تولید و سرمایه‌گذاری‌های تجاری و خدمات محور تأثیر مثبتی در ایجاد اشتغال روستایی داشته‌اند.

طرح‌های اشتغال‌زایی اجرا شده در کمیته امداد امام خمینی (ره) (۱۳۹۸) در کل کشور تعداد ۱۴۱،۹۹۷ بوده است که تعداد ۵۶،۸۶۸ (۴۰ درصد) در شهرهای کشور و تعداد ۸۵،۱۲۹ (۶۰ درصد) در روستاها اجرا شده است. به تفکیک جنسیت ۸۷،۵۴۱ (۶۱/۶ درصد) طرح‌ها، مربوط به مردان و ۵۴،۴۵۶ (۳۸/۴ درصد) مربوط به زنان است. کل افراد مورد حمایت طرح اشتغال‌زایی در استان لرستان نیز در سال ۱۳۹۸ تعداد ۴،۵۱۳ بوده است که از این تعداد، ۱،۳۶۸ مورد در شهرهای استان و ۳،۱۴۵ مورد در روستاها اجرا شده است. همچنین در ۲،۷۵۸ از طرح‌ها مردان و در ۱،۷۵۵ از طرح‌ها هم از زنان حمایت شده است.

در پژوهش حاضر تلاش شده است در تعدادی از روستاهای بخش بربود شرقی در شهرستان الیگودرز واقع در استان لرستان به نقاط قوت و ضعف طرح‌های اشتغال‌زایی کمیته امداد امام خمینی (ره) پی برده شود. در دهه‌های اخیر شاهد مهاجرت تعداد زیادی از جوانان بربود شرقی به شهرهای بزرگ هستیم که یکی از دلایل مهم افزایش مهاجرت به ویژه در دو دهه اخیر نبود زمینه‌های اشتغال برای آنها است. مهاجرت روستاییان به شهرها و از شهرهای

کوچک به شهرهای بزرگ علاوه بر ایجاد مشکل برای شهر مقصد، مشکلات متعددی را نیز برای مبدأ ایجاد می‌کند که با ایجاد اشتغال می‌توان تا حدود زیادی از بروز آنها پیشگیری کرد. در بخش بربرود شرقی اکثر روستاییان به دامداری و کشاورزی مشغول هستند و بیشتر زنان روستایی در بخش صنایع دستی فعالیت می‌کنند. ارائه تسهیلات اشتغال‌زایی و ارتقاء مهارت روستاییان در گروه‌های مختلف شغلی اعم از دامداری، کشاورزی، صنایع دستی و...، سبب توانمندسازی، فقرزدایی و حفظ عزت نفس مردم مناطق محروم می‌شود. خودکفا شدن اقشار فقیر جامعه و خروج آن‌ها از حمایت علاوه بر اینکه از بار مالی کمیته امداد امام خمینی (ره) می‌کاهد، به رشد و توسعه متوازن در کشور هم کمک می‌کند. ارزیابی این طرح‌ها می‌تواند به سیاست‌گذاران این حوزه و سازمان‌های حمایتی کمک کند تا با شناخت قوت‌ها و ضعف‌ها، در طرح‌های خود بازنگری کنند و تا حد امکان آن‌ها را براساس یافته‌های به دست آمده از این تحقیق و سایر پژوهش‌های مشابه اصلاح کنند تا در آینده شاهد اثربخشی بهتر چنین طرح‌هایی در نواحی مختلف کشور باشیم.

بدین ترتیب، سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که آیا طرح اشتغال‌زایی کمیته امداد امام خمینی (ره) به اهداف مورد نظر خود رسیده است؟ چه موانع و مشکلاتی در طرح و اجرای آن وجود داشته است که با رفع آن‌ها می‌توان به نتایج بهتری دست یافت؟ جامعه مورد مطالعه مددجویانی بودند که از کمیته امداد امام خمینی (ره) شهرستان الیگودرز در سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۸ وام اشتغال‌زایی برای اجرای طرح‌های دامداری (گوسفندداری و گاو‌داری) دریافت کرده‌اند و از دریافت وام آن‌ها حداقل سه سال گذشته است. به دلیل وجود برخی محدودیت‌ها مانند پراکندگی روستاهای بخش بربرود شرقی و جمعیت بسیار کم بعضی از آن‌ها و دشواری دسترسی، فقط سه روستا که دسترسی به آنها میسر بود، انتخاب شدند. این روستاها عبارت‌اند از: چمن‌سلطان، دوزان و سنگ سفید ارامنه.

روش پژوهش

برای انجام این پژوهش از روش کیفی استفاده شده است. تکنیک جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش مصاحبه‌های نیمه‌سازمان یافته^۱ فردی و گروهی با کارکنان مرتبط با معاونت اشتغال‌زایی کمیته امداد امام خمینی (ره) و برخی از مددجویان تحت پوشش طرح اشتغال‌زایی بوده است. در کنار آن از روش مشاهده نیز استفاده شده است. از نمونه‌گیری گلوله برفی برای یافتن کسانی استفاده شد که وام خوداشتغالی دریافت کرده بودند. به طوری که بعد از ورود به روستاهای مورد نظر و پرس و جو، اولین نفر دریافت‌کننده وام اشتغال‌زایی شناسایی شد. در پایان مصاحبه از مشارکت‌کننده یا اهالی روستا خواسته شد تا در صورت اطلاع، افراد دیگر را برای مصاحبه معرفی کنند. مصاحبه‌ها با رویه‌های کدگذاری معمول تحلیل گردید.

۱ سؤالاتی که از افراد تحت پوشش طرح اشتغال‌زایی پرسیده شد، عبارت‌اند از: چگونه در کمیته امداد به عنوان مددجو عضو شدید؟ هنگام عضویت چه مشکلاتی داشتید؟ قبل از دریافت وام اشتغال‌زایی هزینه‌های خود را چگونه تأمین می‌کردید؟ آیا کمیته امداد در خصوص طرح اشتغال‌زایی (دامداری، گاوداری، خیاطی و...) آموزش‌هایی نیز به شما داده است؟ آیا برای شغل خود از قبل مهارتی داشتید؟ وام دریافتی به صورت مستقیم توسط کمیته امداد داده شده یا به بانک معرفی شده‌اید؟ آیا هنگام گرفتن وام از طرف کمیته امداد و بانک مشکلاتی داشتید؟ مبلغ وام دریافتی با طرح اشتغال‌زایی شما تناسب دارد؟ آیا توانایی پرداخت اقساط را دارید؟ اکنون درآمد شما نسبت به قبل از دریافت وام بهتر شده است؟ چگونه از وام اشتغال‌زایی کمیته امداد مطلع شدید؟ آیا کمیته امداد بر طرح‌های شما نظارت دارد؟ چند وقت یکبار؟ آیا وسایل یا مکان مناسبی (اسطبل، مرتع برای چرای دام و...) برای انجام فعالیت‌های خود داشتید؟ توان فروش محصولات خود را با قیمت مناسب دارید؟ احساس موفقیت از شغل خود دارید؟ به نظرتان می‌توانید با وام اشتغال‌زایی وضع خود و خانواده‌تان را بهبود ببخشید؟ تا به حال در کارتان خلاقیت‌هایی هم داشته‌اید؟ آیا به شما آموزش‌هایی درباره سلامت و ایمنی در کار داده شده؟ آیا وقتی این شغل را راه‌اندازی کردید، از خدمات مشاوره شغلی هم بهره‌مند شدید؟ تا به حال پیش آمده است که به دلیل بروز مشکل در شغل خود از دیگران کمک بگیرید؟ چگونه از کمک‌های کمیته امداد (مانند نهاده برای دام، داروهای دام و...) مطلع می‌شوید؟ به نظر شما طرح اشتغال‌زایی چه ضعف‌ها و قوت‌هایی دارد؟ شما برای بهبود این طرح چه پیشنهادی دارید؟

جدول (۱): ویژگی‌های مشارکت کنندگان پژوهش

محل سکونت	وضعیت اقتصادی قبل از دریافت وام	تعداد اعضای خانوار	وضع تأهل	تحصیلات	سن	جنس	کد
چمن سلطان	ضعیف	۱	مجرد	دیپلم	۳۰	مرد	۱
چمن سلطان	ضعیف	۴	همسر فوت شده	بی سواد	۵۸	زن	۲
چمن سلطان	متوسط	۴	متاهل	دیپلم	۵۳	مرد	۳
چمن سلطان	متوسط	۵	متاهل	سیکل	۴۷	مرد	۴
چمن سلطان	ضعیف	۴	متاهل	دیپلم	۴۰	زن	۵
چمن سلطان	متوسط	۳	متاهل	بی سواد	۶۰	زن	۶
چمن سلطان	متوسط	۵	متاهل	سیکل	۵۳	مرد	۷
چمن سلطان	ضعیف	۳	متاهل	دیپلم	۴۶	مرد	۸
دوزان	عالی	۴	متاهل	دیپلم	۴۴	زن	۹
دوزان	خوب	۵	متاهل	پنجم	۵۹	مرد	۱۰
دوزان	خوب	۴	متاهل	لیسانس	۴۵	زن	۱۱
دوزان	ضعیف	۵	متاهل	دیپلم	۴۳	مرد	۱۲
دوزان	خوب	۳	متاهل	سیکل	۴۲	زن	۱۳
دوزان	خوب	۲	متاهل	بی سواد	۵۸	مرد	۱۴
دوزان	خوب	۲	متاهل	سیکل	۶۷	مرد	۱۵
سنگ سفید ارامنه	ضعیف	۴	مجرد	کارشناسی	۲۰	زن	۱۶
سنگ سفید ارامنه	ضعیف	۵	متاهل	ابتدایی	۵۱	مرد	۱۷
سنگ سفید ارامنه	ضعیف	۵	متاهل	سیکل	۵۷	مرد	۱۸
سنگ سفید ارامنه	متوسط	۸	متاهل	سیکل	۵۹	زن	۱۹
سنگ سفید ارامنه	ضعیف	۳	متاهل	بی سواد	۵۰	زن	۲۰

یافته‌های پژوهش

روستای چمن سلطان در شرقی‌ترین نقطه شهرستان الیگودرز قرار دارد. این روستا به دلیل هم‌مرز بودن با استان اصفهان به عنوان «دروازه لرستان» شناخته می‌شود. علاوه بر این، چمن سلطان به عنوان روستای پیشگام شناخته می‌شود. زیرا در سال ۱۳۰۹ اولین دبستان ابتدایی شهرستان به نام مدرسه بدر در این روستا دایر بوده است و اولین دانشسرای تربیت معلم شهرستان که تا اوایل دهه ۷۰ فعال بود، در این روستا قرار داشت. روستای چمن سلطان با داشتن ۶۵۴ خانوار و ۲،۰۹۱ نفر جمعیت، پرجمعیت‌ترین روستای شهرستان الیگودرز است. این روستا دارای آب لوله‌کشی، فاضلاب (در مرحله اجرا)، جدول‌کشی، برق (از سال ۱۳۵۸)، گاز (از سال ۱۳۸۵)، شبکه اینترنت، پارک، دبستان ابتدایی و مدارس متوسطه اول و دوم است. ساکنان این روستا برای کشاورزی از آب رودخانه چمن سلطان استفاده می‌کنند. روستای دوزان یا ده زین در کنار جاده الیگودرز به اصفهان و بین چمن سلطان و الیگودرز قرار دارد. این روستا از دو محله بزرگ حسن‌آباد و هاشم‌آباد تشکیل شده است. در این روستا آب لوله‌کشی، برق، گاز، راه آسفالت و امکان تحصیل تا متوسطه دوم وجود دارد. اهالی این روستا برای تأمین آب زمین‌های زیر کشت از چاه کشاورزی و آب رودخانه جوز استفاده می‌کنند. این روستا بعد از چمن سلطان یکی دیگر از روستاهای پرجمعیت شهرستان الیگودرز است. روستای دوزان ۳۶۳ خانوار و ۱۲۰۰ نفر جمعیت دارد. روستای سنگ سفید آرامنه نیز در کنار جاده الیگودرز به اصفهان قرار دارد و نسبت به دو روستای دیگر دارای امکانات و جمعیت کم‌تری است. جمعیت ساکن در روستای سنگ سفید به ۶۹ خانوار و به عبارتی ۲۵۹ نفر می‌رسد. اساس اقتصاد شهرستان الیگودرز را کشاورزی و دامداری تشکیل می‌دهد، به طوری که در روستاهای الیگودرز به ندرت دیده می‌شود که افراد شغل دیگری به جز کشاورزی و دامداری داشته باشند. مراتع پربار شهرستان الیگودرز، یکی از بهترین مناطق برای پرورش دام است و پرورش گوسفند، گاو، بز و تولید فرآورده‌های دامی از فعالیت‌های اصلی روستاییان این شهرستان است. به طوری که در سال ۱۳۹۶-۱۳۹۵ بالغ بر ۴ هزار تن گوشت قرمز و بیش از ۳۱ هزار لیتر شیر خام در الیگودرز تولید شده است (گل‌یاری، ۱۳۹۷).

مزیت‌های طرح اشتغال‌زایی

در این بخش ابتدا مزیت‌های طرح اشتغال‌زایی اجرا شده در سه روستای مورد مطالعه بیان می‌شود. یکی از مواردی که روستاییان به عنوان نقطه قوت این طرح مطرح می‌کردند، کم بودن بهره وام اشتغال‌زایی است. این وام دارای بهره چهار درصد است که در مقایسه با وام‌های دیگر با بهره چهارده یا هجده درصد، بسیار کم است. بهره کم وام اشتغال‌زایی کمیته امداد باعث شده است تعداد زیادی از روستاییان به منظور ایجاد شغل به دریافت آن بپردازند.

از نظر روستاییان یکی دیگر از مزیت‌های طرح اشتغال‌زایی کمیته امداد، راه‌اندازی شغل بود. برخی از روستاییان تا قبل از دریافت وام، شغلی نداشتند یا درآمد آن‌ها در شغل قبلی بسیار کم بود، زیرا یکی از گام‌های مهم برای ایجاد شغل، داشتن پشتوانه مالی است که اغلب روستاییان از آن بی‌بهره بودند. اگرچه افراد در دریافت وام و راه‌اندازی شغل با چالش‌هایی مواجه بودند، اما از اینکه توانسته بودند شغلی برای خود ایجاد کنند راضی بودند. بیشتر آنها به ویژه افراد سرپرست خانوار و پسران خانواده قبل از راه‌اندازی شغل با وام کمیته امداد به صورت فصلی در اوایل فصل پاییز و زمستان که فعالیت‌های روستاییان کاهش می‌یابد و معمولاً درآمدی ندارند برای تأمین معیشت اعضای خانواده به شهرها می‌رفتند و به انجام کارهای خدماتی، کارگری در ساختمان، دستفروشی و... می‌پرداختند. اما پس از دریافت وام اشتغال‌زایی، مهاجرت روستایی به ویژه مهاجرت فصلی کاهش یافته است.

«به خورده کاری‌هایی می‌کردیم ولی هنوز به ماه از پاییز نگذشته پولمون تموم می‌شد. باید من و بابام می‌رفتیم شهر کارگری تا عید. چون سرد هم می‌شد دیگه روستا خیلی ساخت و ساز نمی‌کردن. دیگه گفتیم به وامی بگیریم زمستوناً هم بمونیم ده دامداری کنیم.»

اغلب آن‌ها معتقد بودند درآمدشان نسبت به قبل از دریافت وام، اندکی بهبود داشته و از این بابت احساس رضایت می‌کردند و می‌توانستند بخشی از نیازهای اولیه به ویژه نیازهای تغذیه‌ای را تأمین کنند. آن‌ها در عین حال که فرآورده‌های دامی خود را می‌فروختند از آن‌ها مصرف هم می‌کردند و معتقد بودند با فرآورده‌های دامی مانند شیر، ماست، کشک و... بخش زیادی از نیازهای تغذیه‌ای خانوار خود را تأمین می‌کنند.

یکی دیگر از مزایای طرح اشتغال‌زایی کمیته امداد، بیمه کردن دام است. واحد اشتغال‌زایی کمیته امداد حین نظارت در زمان خرید دام، سلامت آن‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهد و آن‌ها

را بیمه می‌کند. بیمه دام باعث می‌شود در صورت بروز مشکل مانند مرگ دام مقداری از خسارات مالی جبران شود. البته به نظر یکی از مشارکت کنندگان مبلغ پرداختی از طرف بیمه برای خسارات وارد شده بر دامدار بسیار کم است.

در این میان عده‌ای محدود از وام گیرندگان به سودآوری بیشتری در مقایسه با دیگران رسیده بودند. آن‌ها علاوه بر داشتن زمین‌های کشاورزی مناسب و کسب و کار قبلی، دارای ویژگی‌هایی مانند خلاقیت، توانایی، پشتکار و تدبیر بودند که در موفقیت آن‌ها بسیار مؤثر بود. در واقع داشتن زمینه‌های قبلی برای ایجاد اشتغال، به افزایش موفقیت آن‌ها در اجرای طرح منجر شده بود. به طور مثال، دو نفر از مشارکت کنندگان در تحقیق بخش عظیمی از خوراک دام را خودشان تولید می‌کردند و در زمین‌های کشاورزی ذرت و علوفه می‌کاشتند. حتی یکی از آن‌ها وسایل لازم برای آسیاب ذرت، جو، گندم و پرس یونجه و گاه تهیه کرده بود که منجر به کاهش بسیار زیاد هزینه‌های نگهداری از دام شده بود. افرادی که بخش زیادی از خوراک دام را تولید می‌کردند به سود بیشتری دست می‌یافتند. برخی از آن‌ها از قبل نیز دام داشتند و همین موضوع در موفقیت آن‌ها مؤثر بود و با دریافت وام و افزایش تعداد دام‌ها، میزان تولید و درآمد آن‌ها نیز افزایش یافته بود. یک خانوار هم با اینکه از قبل شغل و سرمایه‌ای نداشت، به دلیل پشتکار زیاد، همکاری اعضای خانواده با یکدیگر، قناعت اعضای خانواده به ویژه تا زمان رسیدن به سود و دریافت مشاوره شغلی از دامپزشکان و دامداران موفق، توانسته بودند به سودآوری برسند. این گروه از افراد در تأمین نیازهای اولیه خود، بازپرداخت اقساط وام، پس‌انداز و حتی حمایت مالی از فرزندان خود مشکلی نداشتند.

«آره خب بهتر شده ما هم بیشتر کار کردیم. اول وام خیلی سخت بود برامون ولی یکی دو سال اول هم به خودمون سختی دادیم تا تونستیم هی گوسفندارو زیاد کنیم خودمونم سالی چند تا انداختیم روشن خدا رو شکر الان زیاد شدن».

همچنین یکی از مشارکت کنندگان که با خلاقیت‌هایی به سود دست یافته بود، بیان کرد:

«خوراکشون رو بهتر کردیم مثلاً الان ذرت علوفه‌ای می‌خریم براشون، الان همسایه‌هامون گاو دارن، هیچکدوم از این کارا نمیکنن. الان که آب نیست می‌خریم قبلاً خودمون می‌کاشتیم. ذرت علوفه‌ای می‌کاشتیم تو صحرا الان چاله ذرت داریم اون پایین می‌ریزیم اونجا پلاستیک میکشیم بسته‌بندی می‌کنیم برا زمستون. مثلاً ما خودمون سويا می‌خریم

ذرت می‌خریم. بعد خودمون آسیاب خریدیم تا هزینه هامون کمتر بشه. آگه بدیم بیرون آسیاب کنن مجبوریم نصف جو یا گندم که آسیاب می‌کنیم بدیم به اونجا ولی خب الان خودمون به آسیاب خریدیم تو خونه هفته‌ای به بار دو تا سه تا گونی آسیاب می‌کنیم، قاطی کاه می‌کنیم بهشون میدیم».

ضعف‌های طرح اشتغال‌زایی

از دید روستاییان طرح اشتغال‌زایی کم‌میته امداد با وجود داشتن مزیت‌های فوق، ضعف‌هایی نیز دارد. مهم‌ترین ضعف این طرح عدم کفایت وام بود. برای ایجاد شغل، داشتن سرمایه مالی اهمیت زیادی دارد و این سرمایه باید به اندازه‌ای باشد که فرد بتواند کسب و کار خود را با کمترین مشکل مالی راه‌اندازی کند. اما به نظر اکثر مشارکت‌کنندگان، مبلغ وام اشتغال‌زایی با طرح آن‌ها تناسب نداشت. آن‌ها با این مبلغ وام توانسته بودند تعداد بسیار کمی دام بخرند که بهبود اندکی در درآمد آن‌ها ایجاد کرده بود. روستاییان با مبلغ کم وام به سختی درآمد کسب می‌کردند و اغلب در بازپرداخت اقساط وام با مشکلاتی مواجه بودند. در صورتی که با دریافت مبلغ بیشتری وام علاوه بر توانایی بیشتر در بازپرداخت وام می‌توانستند وابستگی خود را به کمک‌های معیشتی کم‌میته امداد کاهش دهند. در راه‌اندازی شغل توجه به میزان سرمایه مورد نیاز برای این کار ضرورت دارد. همچنین به ویژگی‌های خانوار نیز باید توجه داشت. زیرا عواملی مانند بعد خانوار، بی‌سرپرستی، بیماری، نداشتن کسب‌وکار قبلی، فقر و... بر هزینه‌های خانوار تأثیر می‌گذارد. برای مثال، یک خانوار پرجمعیت در مقایسه با یک خانوار کم‌جمعیت به مقدار بیشتری وام برای راه‌اندازی شغل نیاز دارد. همچنین کسانی که فضای مناسب برای نگهداری دام مانند اسطبل و زمین کشاورزی برای کاشت خوراک دام و... ندارند و کسب و کاری هم از قبل نداشتند، در مقایسه با خانوارهایی که دارای کسب‌وکار قبلی هستند و می‌خواهند با وام اشتغال‌زایی کسب و کار خود را تقویت کنند، به وام بیشتری نیاز دارند.

«آگه به شغلی هم در کنار وام اشتغال‌زایی کم‌میته داشته باشی خوبه یا خودت به چندتایی دام داشته باشی بعد وام بگیری که اضافه کنی ولی آگه بخوای با وام کم‌میته به یه جایی برسی خب همیشه».

به نظر روستاییان طولانی بودن فرایند دریافت وام نیز یکی دیگر از ضعف‌های طرح اشتغال‌زایی است. بسیاری از روستاییان از طولانی بودن فرایند دریافت وام ناراضی بودند.

برخی با وجود نیاز شدید به وام اشتغال‌زایی، به دلیل فرایند طولانی دریافت وام از آن انصراف داده بودند. فاصله روستا از شهر و عدم دسترسی به وسایل نقلیه برای رفتن به شهر باعث شده بود که این فرایند طولانی و رفت و آمد از روستا به شهر برای اکثر روستاییان دشوار باشد. همچنین دشواری‌هایی نیز برای دریافت وام وجود داشت و برخی افراد، همه شرایط بانک برای دریافت وام را نداشتند. مشکل بارز در این زمینه، نداشتن ضامن متناسب با شرایط بانک بود. برخی از روستاییان توانایی پیدا کردن ضامن را نداشتند. بعضی از آن‌ها با تلاش بسیار توانسته بودند ضامن پیدا کنند، اما بعضی از بانک‌ها فقط ضامن‌هایی را می‌پذیرفتند که شرایط مورد نظر آن‌ها را داشته باشند. برخی از شرایط مطرح شده عبارت بود از: دو نفر بازنشسته و حقوق بگیر همان بانک، داشتن گواهی کسر حقوق ضامن‌ها، نداشتن چک برگشتی، داشتن جواز کسب و ... که برای روستایی پیدا کردن ضامن با این شرایط دشوار بود و وقتی دو ضامن تقاضا می‌شد، این دشواری‌ها افزایش می‌یافت.

یکی از مسئولان کمیته امداد امام خمینی (ره) در شهرستان الیگودرز درباره مشکل ضامن و رایزنی با بانک‌ها برای سهولت در ضمانت مددجویان بیان کرد:

«ما خیلی رایزنی کردیم می‌گن کمیته امداد بیاد ضامن بشه. ما سال‌های پیش این کار را کردیم متأسفانه الان خود کمیته امداد به بعضی از بانک‌ها به صورت کلان بدهکار است. وقتی توان بازپرداخت نداشته باشه فرقی نمیکنه کمیته امداد ضامنش بشه یا فامیل خودش».

علاوه بر این، کمیته امداد بعد از پرداخت وام شرایطی را برای خرید دام در نظر گرفته بود که روستاییان ملزم به رعایت آنها بودند و همین موضوع، آزادی عمل آنها را در نحوه استفاده از وام کاهش می‌داد. الزام به اختصاص کل مبلغ وام برای خرید دام، الزام به خرید دام از یک منطقه مشخص و عدم آزادی عمل در تغییر طرح اشتغال از جمله محدودیت‌هایی بود که روستاییان بیان کردند. به عنوان مثال، یکی از روستاییان معتقد بود که به دلیل نداشتن توانایی مالی برای تهیه خوراک دام قصد داشت مقداری از مبلغ وام را صرف خرید نهاده‌های دامی کند، اما به دلیل اجبار کمیته امداد برای استفاده از کل مبلغ وام برای خرید دام، مجبور شده بود مبلغی را برای تهیه خوراک دام از دیگران قرض بگیرد. فرد دیگری بعد از طی مراحل دریافت تسهیلات اشتغال‌زایی تصمیم گرفته بود به جای خرید دام ماده و نگهداری از آن، دام نر بخرد و بعد از افزایش وزن، آن‌ها را بفروشد، زیرا احساس می‌کرد توانایی انجام این کار را دارد و

می‌تواند سود بیشتری کسب کند، اما کمیته امداد با پیشنهاد او موافقت نکرده بود و بعد از گذشت چند سال به دلیل عدم توانایی در نگهداری از گوسفند ماده و نداشتن شرایط لازم مجبور به فروش آن‌ها شده بود.

ضعف دیگر این طرح از نظر مشارکت‌کنندگان تحقیق، وجود امکان سوءاستفاده برخی افراد از تسهیلات اشتغال‌زایی کمیته امداد بود. به نظر آنها برخی افراد با وجود تمکن مالی و عدم نیاز به ایجاد شغل، تسهیلات اشتغال‌زایی دریافت کرده بودند و بعد از دریافت تسهیلات آن را در جای دیگری غیر از چرخه تولید، مصرف کرده بودند. یکی از روستاییان مسن در این‌باره می‌گفت:

«... اینطور هم نیست که هر کی مستحقه بگیره من خودم شاهدم که یکی با پول میلیاردی و زمین و چی و چی باز میره از کمیته مثلاً وام میگیره برای تراکتور. نه اینکه نیاز داشته باشه نه میاد میفروشه به مردم پولشو میذاره توی جیبش باز دوباره میره میگیره ولی یه جوونی که میخواد کار کنه سرمایه نداره بهش ایراد میگیرن میبرن میارنش آخرشم مثل ما فقط ضرر میکنه چون پارتنی نداره».

دریافت‌کنندگان وام اشتغال‌زایی به دلیل بروز مشکلاتی مانند افزایش تورم و به دنبال آن افزایش هزینه‌های خانوار، افزایش هزینه‌های تولید و... سود حاصل از کسب و کار را بسیار کم تلقی می‌کردند و معتقد بودند صرف انرژی و وقت زیاد برای نگهداری از دام برای آن‌ها سود زیادی نداشته و در برخی موارد دچار مشکلات مالی شده‌اند. علاوه بر این، نبود راه‌حل در زمان وارد شدن ضرر به روستایی، موجب شده بود که برخی از آن‌ها به دلیل بروز مشکلاتی مانند بیماری دام، خشکسالی یا وقوع سانحه‌ای دیگر در شغل خود متحمل ضرر شوند و در نهایت فقط بازپرداخت اقساط وام بر دوش آنان باقی مانده بود.

یک مرد روستایی که به دلیل بیماری دام متحمل ضرر شده بود می‌گفت:

«وام رو گرفتیم گاو خریدیم وام گاوداری بود. وام رو که گرفتیم همون سال اول دوازده میلیون ضرر کردیم سودی که این وام به ما رسوند! وام دولتی که می‌خواست به ما کمک کنه. رفتیم گاو خریدیم و نشد ضرر کردیم گاو مریض شد».

نکته مهم دیگری که می‌توان مطرح کرد این است که برخی افراد نیازهای ضروری مانند درمان بیماری و ... دارند که رفع آن‌ها نسبت به ایجاد اشتغال در اولویت بیشتری قرار دارد.

یکی از مصاحبه‌شوندگان به دلیل نیاز مالی اعضای خانواده مجبور شده بود مبلغ وام اشتغال را در جای دیگری هزینه کند و فرد دیگری معتقد بود اگر نظارت‌های کمیته امداد امام خمینی (ره) نباشد، دام خود را برای رفع نیازهای ضروری خانوار می‌فروشد. توجه سازمان حمایتی به ارائه برخی از خدمات توسعه اجتماعی از جمله در زمینه تغذیه و سلامت به ویژه در مراحل اولیه توان‌افزایی می‌تواند مؤثر باشد. سپس به تدریج با راه‌اندازی کسب و کار، می‌توان ارائه این خدمات حمایتی (سلامت و تغذیه) به خانوارهای آسیب‌پذیر را متوقف کرد.

فروش محصولات تولیدشده یکی از مراحل مهم برای دستیابی به سود است. دامداران معتقد بودند محصولات تولیدی خود مانند فرآورده‌های لبنی و گوشتی را می‌توانند با سهولت بفروشند. اما مشکل اصلی آنها قیمت کم محصولات تولیدشده است. در بین ۲۰ نفر از مشارکت‌کنندگان عده‌ای معدود محصولات خود را با قیمت مناسب فروخته بودند. آن‌ها با انجام فعالیت‌هایی بر روی محصولات خود بر ارزش آنها افزوده بودند. زنان در این خانواده‌ها نقش مهمی در این زمینه داشتند، زیرا آنها به جای عرضه شیر خام به بازار، شیر را به کشک، پنیر، ماست، دوغ، کره، روغن حیوانی و... تبدیل می‌کردند و با قیمت بیشتری می‌فروختند. این گروه از افراد از درآمد محصولات تولیدی خود راضی بودند.

آموزش و مهارت‌افزایی

برای راه‌اندازی و رونق شغل، داشتن مهارت اهمیت زیادی دارد. کسانی که در شغل خود مهارت و تجربه دارند یا آموزش‌هایی را در این زمینه دریافت می‌کنند، می‌توانند موفق‌تر از کسانی باشند که دانشی در مورد شغل خود ندارند. کمیته امداد کلاس‌هایی نیز برای آموزش دریافت‌کنندگان وام اشتغال‌زایی برگزار می‌کند. با وجود برگزاری کلاس‌های آموزشی، بعضی از دریافت‌کنندگان وام فقط یک یا دو بار در این کلاس‌ها شرکت کرده‌اند که عدم استمرار حضور، کیفیت آموزش و یادگیری را کاهش می‌دهد. تعدادی از آنها هم معتقد بودند هیچ آموزشی در کمیته امداد دریافت نکردند. آن‌ها معتقد بودند که درباره شغل خود تجربه و مهارت کافی را دارند، زیرا در کودکی، کنار پدر خود آن را آموخته‌اند. این موضوع می‌تواند عامل مهمی در عدم مشارکت آنها در کلاس‌های آموزشی باشد زیرا اکثر آن‌ها نیاز به آموزش را احساس نکرده بودند و بیان می‌کردند که آموزش نمی‌تواند در موفقیت یا عدم موفقیت آن‌ها مؤثر باشد و عوامل دیگر مانند تورم به

ویژه افزایش قیمت نهاده‌های دامی و عدم کفایت مبلغ وام، تأثیر بیشتری بر عدم موفقیت آن‌ها در اجرای طرح داشته است. با توجه به مشاهدات انجام شده در هنگام مصاحبه و تجربیات نگارنده به دلیل زندگی در منطقه روستایی به نظر می‌رسد داشتن تجربه و مهارت قبلی به این معنی نیست که افراد به آموزش نیاز ندارند. امروزه برای موفقیت در شغل نیاز است که دانش تخصصی در کنار دانش بومی قرار بگیرد و باید از هر دو برای رسیدن به تولید، سود و موفقیت بیشتر استفاده کرد. افزایش قیمت نهاده دام، افزایش هزینه‌های تولید، کاهش قیمت دام، تغییرات متعدد در بازار دام و... هم باعث شده است که دانش بومی به تنهایی نتواند برطرف کننده این مشکلات شود. زیرا بر خلاف گذشته یک آسیب کوچک به دام می‌تواند دامدار را از رسیدن به سود بازدارد. همچنین نیاز به آموزش درباره بهداشت دام در بین روستاییان احساس می‌شود. طبق مشاهدات انجام شده برخی از اهالی از اهمیت بهداشت دام آگاه نیستند. به طور مثال یکی از روستاییان در فضایی غیربهداشتی از دام خود نگهداری می‌کرد که علاوه بر امکان بیماری دام، احتمال تولید غیربهداشتی فرآورده‌های دامی نیز وجود داشت. آموزش درباره بیماری‌های ناشی از دام نیز باید مورد توجه قرار بگیرد زیرا در صورت عدم آگاهی دامداران و عدم رعایت اصول، امکان بروز بیماری در بین آن‌ها وجود دارد. به طور مثال یکی از روستاییان که شغلش دامداری بود، به بیماری تب مالت مبتلا شده بود. بیماری تب مالت می‌تواند ناشی از ناسالم بودن شیر، گوشت، سقط گوسفند و... باشد و اگر دامدار آن‌ها را نداند یا بعد از رسیدگی به دام، دست‌های خود را با آب و صابون نشوید ممکن است دچار بیماری تب مالت شود.

تعدادی از مشارکت‌کنندگان معتقد بودند کمیته امداد درباره شغل مورد نظر به آن‌ها آموزش داده است. با مراجعه فرد به کمیته امداد و طرح مشکل، مسئولان حوزه اشتغال‌زایی به سوال‌های آن‌ها پاسخ می‌دادند و راهنمایی می‌کردند. همچنین یک خانم میانسال که وام گاوداری گرفته بود درباره این موضوع می‌گفت:

«میومدن مسجد. روش دوخت [دوشیدن] گاوها چطوری باشه یه چند بار یه خانمی اومد

یاد داد موقعی که اومدیم وام رو گرفتیم».

معاونت اشتغال‌زایی کمیته امداد شهرستان الیگودرز بیان کرد که کلاس‌های آموزشی متعددی درباره دامداری برای دریافت‌کنندگان وام برگزار می‌شود و حتی در پایان کلاس، دارو

یا وسایل دیگری مانند سم‌پاش به عنوان هدیه به حاضران در کلاس‌های آموزشی داده می‌شود و زمان برگزاری کلاس‌های آموزشی به دریافت کنندگان وام اطلاع‌رسانی می‌گردد.

نظارت

کمیته امداد بعد از ارائه تسهیلات اشتغال‌زایی افرادی را به عنوان مسئول نظارت بر طرح اشتغال‌زایی مددجویان در نظر می‌گیرد. نظارت کمیته امداد با توجه به پاسخ مشارکت کنندگان به سه مرحله تقسیم می‌شود:

مرحله اول نظارت کمیته امداد قبل از پرداخت وام اشتغال‌زایی است. در این مرحله بررسی می‌شود که آیا فرد متقاضی شرایط لازم برای نگهداری دام را دارد یا خیر؟ روستاییان بیان کردند که کمیته امداد قبل از پرداخت وام اشتغال‌زایی، اسطبل آن‌ها را به لحاظ رعایت استاندارد و بهداشت مورد بررسی قرار می‌دهد و در صورت وجود مشکل، متقاضی وام ابتدا باید آن را رفع کند و پس از آن مجدداً نظارت انجام می‌شود و اگر مورد تأیید کارشناس کمیته امداد باشد، فرایند دریافت وام طی می‌شود.

مرحله بعدی، نظارت بر خرید دام است. مددجو هنگام خرید دام موظف است زیر نظر کارشناس مشخص شده کمیته امداد عمل کند. آن‌ها باید دامی را خریداری کنند که مورد تأیید دامپزشک کمیته امداد باشد. پس از نظارت کمیته امداد در روند خرید دام و تأیید واحد اشتغال‌زایی، مبلغ وام پرداخت می‌شود.

مرحله آخر، نظارت بعد از دریافت وام اشتغال‌زایی است که از مراحل بسیار مهم در موفقیت طرح است. نظارت بعد از دریافت وام بهتر است به صورت مستمر باشد که ضعف‌ها و قوت‌ها شناسایی شوند و به بهبود اجرای طرح اشتغال‌زایی کمک گردد. برداشت مشارکت کنندگان تحقیق از نظارت کمیته امداد به معنی ایجاد محدودیت و کنترل بود تا کمک به مددجویان برای موفقیت در شغل. هیچکدام از مشارکت کنندگان شاهد نظارت مستمر و بررسی ضعف‌ها و قوت‌های طرح اشتغال‌زایی نبودند. در بین این گروه از افراد فقط یک نفر بیان کرد که کمیته امداد هر سه ماه یک‌بار بر طرح او نظارت می‌کند. دو نفر دیگر بیان کردند که نظارت مستمر انجام نشده است و فقط پس از دریافت وام یک‌بار نظارت کردند که برای

بررسی مشکلات مددجو مانند بیماری یا مرگ دام یا انجام مشاوره برای ارتقاء کسب و کار بوده، بلکه برای اطمینان از این بوده که مددجو پس از خرید دام آن‌ها را نفروخته است. «بعد یک سال هم اومدن تحقیق کردن. همون مهندس بود که اومد منگنه کرد اومد ببینه ما داریمشون یا فروختیمشون. مثلاً خواستیم از کمیته سوءاستفاده کنیم حیوون رو فروختیم. اومد نگاهشون کردن شماره گوش‌هاشون رو خونند. ساعت دوازده شب هم اومد نه دیگه خبری نشد.»

بر این اساس تعداد زیادی از مشارکت‌کنندگان معتقد بودند کمیته امداد در زمان اجرای طرح و بعد از گذراندن مراحل دریافت وام و راه‌اندازی شغل نظارت خود را کاهش می‌دهد. بدین ترتیب لازم دانسته شد تا با ریاست کمیته امداد شهرستان الیگودرز درباره این موضوع نیز مصاحبه‌ای انجام شود. طبق گفته‌های ایشان، نظارت به صورت دوره‌ای از سوی مسئولان مرتبط انجام می‌شود و ناظران این حوزه افرادی متخصص هستند. ایشان در این باره گفت: «کمیته امداد به مدت چهار سال از ابتدای نیازسنجی تا پایان اینکه این طرح به مرحله خودکفایی برسد در کنار خانواده هست و حمایت‌های مادی و معنوی خود را دارد. الان در حوزه اشتغال فرضاً در حوزه دامپروری دو دکتر فعالیت می‌کند یک دکتر در تغذیه دام و یکی دامپزشک که به عنوان راهبرهای شغلی ما فعالیت می‌کنند در کنار طرح هستند کمک می‌کنند اگر دام بیمار باشد، نیاز به واکسن داشته باشد کمک می‌کنند. یا در طرح‌های دیگر مثل قالی بافی این راهبر شغلی ما در کنار خانواده هست تأمین مواد اولیه، فروش محصولات و... علاوه بر راهبرهای شغلی، در حوزه اشتغال سه تا نیروی رسمی داریم و ناظر فنی داریم که در حوزه بحث نظارتی خود هر طرحی را دو ماهی سه ماهی دارند نظارت می‌کنند و طرح رها شده نیست در کمیته امداد و ثبت سامانه می‌کند. بر اساس نوع طرح و سال به طور مثال در سال اول چهار بار نظارت می‌رود در سال دوم سه بار، در سال سوم دو بار و در سال آخر یکبار نظارت می‌شود و رهاشده نیست. بر اساس اسلوب نظارت که در اختیار ما قرار دادند. البته این برنامه‌ای که می‌گویم برای چند سال اخیر است. از سنوات قبل ماه به ماه نظارت می‌شد و خود ما می‌رفتیم ماه به ماه نظارت و کنترل می‌کردیم خانواده را از لحاظ نیاز خانواده، مشکلات و چه راهکارهایی ارائه بدهیم در همه رسته‌ها چه کسب و چه طرح‌های دامپروری.»

دشواری‌های بازپرداخت وام اشتغال‌زایی

بعد از پرداخت وام اشتغال‌زایی، مددجویان مقداری از سود حاصل از کسب‌وکار را برای بازپرداخت اقساط وام در نظر می‌گیرند. اگر طرح اشتغال‌زایی به خوبی اجرا شود، بازپرداخت وام برای مددجویان سهل‌تر است و در صورت عدم موفقیت، آن‌ها با مشکلاتی مواجه می‌شوند. همه مشارکت‌کنندگان در تحقیق تلاش کرده‌اند اقساط وام را به موقع پرداخت کنند. آن‌ها معتقد بودند در زمان دریافت وام اشتغال‌زایی از بانک، تعهداتی برای بازپرداخت وام دادند که در صورت عدم پرداخت اقساط برای آن‌ها و ضامن مشکل به وجود می‌آید. علاوه بر این، آن‌ها معتقد بودند عدم بازپرداخت اقساط وام کاری غیراخلاقی است.

تعدادی از آن‌ها بیان کردند با اینکه تاکنون همه اقساط وام را به موقع پرداخت کرده‌اند، اما با مشکلاتی برای بازپرداخت اقساط وام مواجه هستند، از جمله بیماری، ناتوانی و ضعف قوای فرد به دلیل کهولت سن، ناتوانی در اثر وقوع سانحه و نوسانات آب و هوایی (بازده کم در بخش زراعت). برخی از آن‌ها معتقد بودند قبل از خشکسالی‌های اخیر توانایی بازپرداخت اقساط را داشتند، اما بعد از خشکسالی در بازپرداخت وام اشتغال‌زایی دچار مشکل شده‌اند. آن‌ها از عدم توانایی در بازپرداخت اقساط نگران بودند. یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گفت:

«به خورده امسال سخت بود. خشکسالی بود چون ما امسال آب نداشتیم به خورده گندم

دیم به زمینا آبی انداختیم ولی خب آب نخوردن به خورده این سخت بود.»

در طرح‌های قدیمی‌تر اشتغال‌زایی، پرداخت اقساط وام به صورت شش ماه یکبار تعیین شده بود و بیشتر مددجویان مورد مطالعه اقساط خود را به صورت شش ماه یکبار پرداخت می‌کردند. تعداد کمی از مددجویان هم اقساط وام را باید به صورت ماهیانه پرداخت می‌کردند، در حالی که درآمد حاصل از دامداری هر شش ماه یک بار یا هر سال یک بار به دست می‌آید. حدود شش نفر از مشارکت‌کنندگان شروع زودهنگام بازپرداخت اقساط وام را یکی از مشکلات می‌دانستند. زیرا شغل دامداری به ویژه گوسفندداری در زمان شروع درآمدی برای دامداران ندارد. به طور مثال از زمان خرید گوسفند تا رسیدن به سود ممکن است چند ماه و حتی یک سال بگذرد تا گوسفندان با زاد و ولد زیاد شوند و بره‌های آن‌ها فروخته شود. اما پرداخت اقساط از یک ماه بعد از دریافت وام شروع می‌شود. در برخی موارد مددجویان برای بازپرداخت اقساط وام مجبور شده بودند دام را بفروشند. همانطور که قبلاً بیان شد، مبلغ

کم وام باعث شده بود که دریافت کنندگان وام تعداد کمی دام بخرند که با فروش آن‌ها برای پرداخت اقساط، با گذشت چند ماه تعداد دام کمتر هم می‌شود.

«دیگه مجبور شدیم. برجی یکی گوسفند می‌فروشم میدم جای قسط»

«قسطم میدیم چاره‌ای نیست دیگه همون موقع که رفتیم وام بگیریم ضامن بردیم سفته بردیم باید بدیم دیگه از همین گوسفندا سالی چند تا می‌فروشیم میدیم جا قسط تا میان زیاد بشن سر رسید قسط میشه».

البته در بین مشارکت کنندگان ۴ نفر بیان کردند که توانایی بازپرداخت وام اشتغال‌زایی را دارند. آن‌ها معتقد بودند بهره کم وام اشتغال‌زایی کمیته امداد و پرداخت اقساط به صورت شش ماه یک‌بار باعث سهولت در پرداخت اقساط شده است. افرادی که سرمایه مالی و مادی داشتند، نسبت به افرادی که در این زمینه ضعیف بودند، احساس موفقیت بیشتری می‌کردند. آن‌ها در مقابل مشکلاتی مانند خشکسالی و تورم آسیب کمتری دیده بودند.

بالا بودن هزینه‌های تولید

با افزایش قیمت محصولاتی مانند گندم، جو و ذرت، هزینه‌های تولید دامداران نیز افزایش یافته است. میزان درآمد حاصل از شغل ایجاد شده اگرچه در چند سال قبل موجب رضایت روستاییان می‌شد، اما اکنون رضایت زیادی ندارند چون در صورت کسب درآمد نیز باید مقدار زیادی از آن را صرف تهیه خوراک دام و دارو کنند. برخی از روستاییان به دلیل افزایش هزینه‌های تولید مجبور به فروش تعدادی از دام‌های خود شده بودند یا برای حفظ شغل خود بیشتر از درآمد، هزینه می‌کردند، به امید این که در آینده بتوانند از این بحران عبور کنند. برخی از دامداران درباره افزایش قیمت نهاده دام می‌گفتند:

«خرجی گرونه ما امسال شصت تومن دادیم گاه گرفتیم».

«قبل وام شرایط اینقدر سخت نبود. بارون هم کم میاد علوفه کمه، خوراک دام گیر نمیاد سختی خودش رو داره خیلی ولی خب ما مجبوریم امسال هم او میدیم دو سه تا فروختیم نمیتونستیم خرجی بدیم بهشون».

«دو تا دیگه داشتیم تو همین پاییز دیگه با این وضعیت نشد نگه داریم. گاه خرواری، گاه سفید که هیچ قابلی نیست خرواری یک و ششصد خریدیم. یعنی حساب کردیم قیمت دو تا گاو رو باید گاه می‌گرفتیم. فروختیمش».

نتیجه‌گیری و راهکارها

عواملی مانند فقر، بیماری، بی‌سرپرستی و سن بالای شصت سال در دریافت وام اشتغال‌زایی مؤثر بود. برخی از روستاییان قبل از دریافت وام اشتغال‌زایی منبع درآمدی نداشتند و فقط از طریق یارانه معاش خود را تأمین می‌کردند و برخی دیگر به دلیل داشتن دام کم، زراعت کم و کارگری و... درآمدشان پاسخگوی نیاز خانوار نبود و با دریافت وام اشتغال‌زایی وضعیت آن‌ها بهبود یافته بود. طرح اشتغال‌زایی کمیته امداد به بهبود درآمد مددجویان نسبت به قبل از دریافت وام اشتغال‌زایی، ایجاد اشتغال، کاهش مهاجرت فصلی از روستا به شهر و... منجر شده است. بهره کم وام اشتغال‌زایی و بیمه کردن دام نیز از مزایای دیگر آن است. ضعف‌های طرح اشتغال‌زایی نیز شامل موارد زیر است: عدم کفایت وام، طولانی بودن فرایند دریافت وام، دشوار بودن شرایط دریافت وام، ایجاد محدودیت، وجود امکان سوءاستفاده از وام، سود کم کسب و کار، نبود راه حل در زمان ضرر روستایی، عدم توجه به ارائه خدمات اجتماعی اولیه و فروش محصولات با قیمت کم.

یافته‌های پژوهش در برخی موارد با پژوهش‌های پیشین مشابه است، مانند پژوهش محبوبی و همکاران (۱۳۹۷ الف) درباره موانع توانمندسازی که شامل عوامل اقتصادی مانند افزایش هزینه‌های تولید، پایین بودن میزان درآمد، شرایط نامساعد محیطی مانند آب و هوا و عوامل فردی شامل نیازهای متعدد خانواده و استفاده از وام برای نیازهای آنی و بیماری و ناتوانی جسمانی بود. خرید ارزان قیمت محصولات تولید شده (جلیلیان و پاپ‌زن، ۱۳۹۷)، بهبود درآمد خانوار بعد از دریافت وام نسبت به قبل از آن (قنبری و نوری، ۱۳۹۶) و مشکل دسترسی به ضامن به منظور دریافت وام اشتغال از دیگر مواردی است که در پژوهش‌های قبلی مطرح شده است. بر پایه یافته‌های پژوهش راهکارهای زیر برای رفع ضعف‌ها و تقویت نقاط قوت پیشنهاد می‌گردد:

- مبلغ وام اشتغال‌زایی متناسب با طرح اشتغال مددجو و شرایط اقتصادی کشور افزایش یابد تا فرد بتواند علاوه بر توانایی در بازپرداخت وام و ایجاد اشتغال پایدار به مرحله خودکفایی برسد و از چرخه حمایت کمیته امداد خارج شود.
- برخی از مددجویان نیازهایی آنی دارند که وام دریافتی خود را برای رفع آنها هزینه می‌کنند. این امر ممکن است به دلیل خروج مبلغ وام از چرخه تولید، منجر به فقر بیشتر خانوارها شود. پیشنهاد می‌شود هنگام نیازسنجی مددکار، نیازهای اولیه افراد نیز بررسی

- شود و نیازهای اساسی و حداقلی آنها در مرحله اول برطرف شود و به تدریج با رونق کسب و کار، این نوع حمایت‌ها برای رفع نیازهای اساسی متوقف شود.
- پرداخت وام‌های کمکی و ارائه راه حل توسط کارشناسان برای رفع مشکلات پیش بینی ناپذیر مانند افزایش ناگهانی قیمت نهاده دام یا عوامل محیطی مانند خشکسالی در نظر گرفته شود تا مددجو بتواند از این بحران‌ها عبور کند و مجبور به فروش دام یا توقف کسب و کار خود نشود.
- افزایش نظارت همراه با حمایت از مددجویان و ارائه مشاوره به آنها بعد از راه‌اندازی شغل علاوه بر اینکه می‌تواند منجر به پایداری شود، از سوء استفاده برخی افراد از حمایت‌های هدفمند کمیته امداد جلوگیری می‌کند.
- افزایش انعطاف پذیری در زمان پرداخت وام اشتغال‌زایی و خرید دام
- اتخاذ تدابیری برای بازآرایی و فروش فرآورده‌های دامی و کوتاه کردن دست واسطه‌ها یکی دیگر از موضوعاتی است که می‌تواند منجر به بهبود درآمد خانوارها شود.
- افزایش همکاری بانک‌های ارائه دهنده وام اشتغال‌زایی و کاهش سخت‌گیری در مرحله ضمانت و کاهش مراحل و پیچیدگی‌های اداری برای مددجویان کمیته امداد
- افزایش همکاری بانک‌های ارائه‌دهنده وام اشتغال‌زایی برای انعطاف‌پذیری بیشتر در بازپرداخت اقساط وام، متناسب با شغل و درآمد افراد

منابع

- جلیلیان، نسرين، پاپ‌زن. عبدالحمید (۱۳۹۷). موانع و محدودیت‌های موفقیت طرح‌های خودکفایی و کارآفرینی کمیته امداد امام خمینی (ره) مورد: زنان سرپرست خانوار دهستان هرمس، شهرستان اسلام آباد غرب. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. ۸(۱). ۶۵-۷۸.
- عناستانی. علی اکبر، محمودی. حمیده (۱۳۹۸). تحلیل اثر وام‌های کمیته امداد امام خمینی (ره) بر اشتغال پایدار روستاییان مورد: شهرستان مشهد. اقتصاد فضا و توسعه روستایی. ۸(۳). ۱۵۰-۱۲۹.
- قنبری. یوسف، نوری. راضیه (۱۳۹۶). ارزیابی تأثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری جمعیت در نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان خمین). پژوهشنامه اقتصادی. ۶۵(۲). ۱۹۸-۱۷۷.

-، غفورزاده. حسین (۱۳۹۵). ارزیابی نقش کمیته امداد امام خمینی (ره) در توسعه اشتغال پایدار روستاها. اقتصاد اسلامی. ۱۶(۶۴). ۱۱۷-۱۴۶.
- کمیته امداد امام خمینی (ره) (۱۳۹۸). سالنامه آماری کمیته امداد امام خمینی (ره). گل‌یاری. محمد رسول (۱۳۹۷). کتاب الیگودرز: چشم اندازی به ظرفیت‌ها و توانمندی‌های شهرستان الیگودرز در زمینه‌های گردشگری، کشاورزی، صنعت، معدن و بازرگانی. مشهد: برترین. محبوبی. محمدرضا، کیانوش. پرستو، عابدی سروستانی. احمد (۱۳۹۷ الف). موانع توانمندسازی مددجویان در طرح‌های اشتغال‌زایی کشاورزی کمیته امداد امام خمینی در استان گلستان. مددکاری اجتماعی. ۱(۷). ۴۶-۵۵.
-، باقری. مهدیه، عبداله‌زاده. غلامحسین (۱۳۹۷ ب). تحلیل نقاط ضعف، قوت، تهدید و فرصت طرح‌های اشتغال‌زایی کمیته امداد امام خمینی (ره) در استان گلستان. مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی. ۵(۳). ۵۱-۶۶.
- محمدخانی. مجید، بهرامیان. رضا، دلیل‌گو. سعید (۱۳۹۰). بررسی موانع توانمندسازی مددجویان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) از طریق طرح‌های خودکفایی در استان اصفهان. مجموعه مقالات برگزیده همایش ملی توانمندسازی. ۲۰۲-۱۸۳.

Kolawole. Oluwatoyin Dare (2012). **Probit Analysis of Factors Influencing Rural Employment Promotion in Southern Nigeria**. World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development.